

Чернега С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕРМАНСЬКИХ ТЕОНІМІВ БОГА ЛОКІ 'ЛОКІ' У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ДАВНЬОГО ПЕРІОДУ

Анотація. У статті розглядаються лексико-семантичні та функціональні особливості германських теонімів бога Локі 'Локі' на матеріалі найдавніших міфів, засвідчених у писемних пам'ятках давньоісландською мовою у XII–XIII ст. («Старша Едда»). У роботі проведено комплексний етимологічний, структурний, семантичний і функціональний аналіз теонімів. У дослідженні показано, що германські теоніми мають досить широке асоціативне поле, що знаходить відображення у відповідному наборі ознак, які становлять семантичний портрет богів.

Ключові слова: германський теонім, «Старша Едда», етимологічний аналіз, семантичний портрет, функціональний аспект.

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу прикута увага до досліджень у галузі діахронічної германістики, зокрема лексики та семантики. Сучасна лінгвістична наука характеризується поглибленою цікавістю до семантичної структури слів, зв'язку полісемії з контекстом. Більш глибоко вивчається лексична семантика слів, розглянута в межах одного лексико-граматичного класу, проводяться порівняльні й типологічні дослідження. Про це свідчить цілий ряд фундаментальних досліджень із цієї проблематики, що знайшли своє відображення в роботах Н.Д. Арутюнної, В.Г. Гака, Т.В. Гамкрелідзе, В.В. Іванова, В.Д. Каліущенка, Н.І. Козак, В.В. Левицького, В.Г. Таранця, О.Д. Огуя, А.А. Уфімцевої, Л.Н. Ягупової. Особливий інтерес становлять роботи, виконані в діахронічному аспекті, серед яких варто назвати дослідження Л.Р. Зіндера, Т.В. Гамкрелідзе, В.В. Іванова, В.Н. Топорова, Е. Косеріу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теоніміки розглядалися у працях таких учених: В.І. Алексеева, І.В. Арнольда, Н.І. Зубова, Е. Кассіра, В.В. Іванова, В.Н. Топорова, Н.Ф. Мокшина, К. Леві-Стросса, О.А. Потєбні, Н.В. Подольської, В.П. Строгової, Н.Ф. Мокшина.

Дослідженням давньогерманських текстів присвячені роботи Ж. Дюмезіля, Є.М. Мелетинського, М.І. Стеблін-Каменської, С. Стурлусона, О.М. Фрейденберга.

Завдяки широкому аналізу текстів можна уявити картину сприйняття і уявлень про навколишній світ стародавньої людини, реалізацію мовних одиниць.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей розвитку лексико-семантичної структури германських теонімів бога Локі, їх функціонування в текстах «Старшої Едди».

Виклад основного матеріалу. Локі в пантеоні германських богів належить до асів. З усіх божеств скандинавського пантеону Локі – єдиний, хто пов'язаний чи не з усіма міфологічними героями, він є родичем Одіна і постійним супутником Тора, але водночас родичами його були також інеїсті велетні. Тільки

він може вільно циркулювати між усіма світами: в Асгарді – фортеці богів, Йотунгеймі – країні велетнів і в підземному світі карликів-двергів. В його натурі є щось від усіх цих істот, щось одночасно комічне і демонічне.

Германський бог Локі має найбільш своєрідну подоби з усіх богів. Локі є противником, супутником і помічником Тора. Він виконує неоднозначні функції. Його ставлення до Одіна і Тора двоєке. Локі має риси трикстера та досить дивну і мінливу поведінку.

Етимологія імені Локі (дісл. *Loki*) ще не зовсім вивчена. Є декілька варіантів тлумачення цього імені. Дехто з дослідників вважає, що теонім Локі виник від слова «вогню» (*logi*), що він є богом або демоном вогню. Такої думки дотримуються Я. Грімм, Н.М. Петерсен, Т. Візен, В. Рюдберг, П. Харман, Г. Вільке, Е. Майер та інші вчені. Лінгвісти Ф. фон дер Ляен і Е. Могк вважали Локі не тільки демоном вогню, але і його годувальником, культурним героєм, подібним до Прометея. О. Шоннінг, Х. Шюк і Ф. Шредер протиставляли «вогняній» теорії інтерпретацію Локі як хтонічного демона або як спеціального «есхатологічного» бога – винуватця кінця світу. Вони спирались на зближення слова *Loki* з дієсловом *luka* «замикати».

Згодом А. Ольрік звернув увагу на схожість імені Локі зі шведсько-норвезьким *Lokki*, що означає повітряна, блискуча істота, зі шведським народним позначенням «тенета павука» – *Loka nät*.

Ян де Фріс та А.Б. Рут інтерпретують Локі як шахрая – трикстера, також пов'язуючи походження його імені з тенетами павука (павутиння). А.Б. Рут вважає, що Локі як антропоморфний трикстер розвинувся з теріоморфного трикстера-павука. Павук у багатьох місцях Скандинавії позначається словом *locke*.

Стрьом наближував Локі до Одіна, доводячи його до повного ототожнення. Локі є двійником Одіна у космологічних та етиологічних міфах та його антиподом – в есхатологічних.

Роль Локі як супутника Тора, мабуть, вторинна. Припускається, що *Lopt* «Лопт» та *Lodurr* «Лодур» також є іменами Локі.

Отже, є декілька теорій етимології теоніма *Loki*: «вогняна», есхатологічна й архідна (павукова). Найбільш переконливою, на нашу думку, є версія, за якою етимологія імені *Loki* пов'язана з концептом «вогню»: дісл. *logi* «полум'я»; *luža* (< *lougiā, літ. *liŋga* – «болото»), *luka* «закривати, замикати, закінчувати; безодня пороку»; *lok* «руйнівник», норв. *Lokki* «повітряна, блискуча істота» [8].

На думку Сноррі Стурлусона, саме Локі придумав павутинну сітку. У «Старшій Едді» Локі отримує сітку від богині Ран для того, щоб зловити Андварі. У двох випадках сітку підносить саме Локі, що дає підтвердження про зв'язок із павутинною сіткою [4].

У пізньому скандинавському фольклорі Локі (за аналогією зі словом *lokke* – павук) є творцем павуків.

Ім'я *Loki* траплялося 56 разів. Завдяки аналізу текстів пісень «Старшої Едди» було виділено п'ять головних ознак германського бога Локи (див. табл. 1). Семантичний портрет Локи складається переважно з негативних рис, хоч іноді виконує функції позитивного героя (друга, супутника). Цей факт пояснюється етимологією лексеми *Loki* «вогонь», яка поєднує в собі як позитивні, так і негативні характеристики. Локи має додаткові імена: *Loptv*, *Lóðurr*.

Завдяки аналізу окремих ситуацій «Старшої Едди» було виділено такі характеристики германського бога Локи (див. табл. 1). Найбільш частотною семантичною ознакою є «привідник чвар» – 44,6%, за допомогою якої доповнюється портрет Локи.

Таблиця 1

Семантичні ознаки теоніма *Loki* 'Локи' та частотність їх вербалізаторів у текстах «Старшої Едди»

№	Семантичні ознаки	Частотність (%)
1.	Привідник чвар	44,6
2.	Викрадач	19,6
3.	Супутник Одіна і Тора	16,07
4.	Руйнівник світу	12,5
5.	Спокусник	7,2
Всього:		100,00

В Едді «Lokasenna» Локи виступає негативним і злісним богом, розкриває себе як злодій і наголошує, що інші боги теж не є кращими за нього, звинувачує їх у боягузстві, розпусті, зрадах.

1) п. 24. "*Loki kvað: En þik síða kóðu Sámseyu í, ok draptu á vétt sem vödur, vitka líki fórtu verþjóð yfir, ok hugða ek þat args aðal*" (Elder Edda, Lokasenna)

"They say that with spells in Samsey once like witches with charms didst thou work; and in witch's guise among men didst thou go; unmanly thy soul must seem" [7].

Ситуація 1 свідчить про характеристику *Loki* як «привідника чвар», що передається за допомогою інвективних слів, адресованих Одіну, та безпосередньо порівняння з відьмами.

Стверджувати, що саме Локи є привідником чвар і зловісним наклепником, який ганьбить честь і гідність богинь, не можна. Швидше за все, він «козел відпущення», на якого хочуть повісити всі гріхи.

Досить показова в цьому випадку історія споруди Асгарда. «Аси тримали раду і домовилися з майстром про те, що він отримає все, чого просить, якщо зможе побудувати стіни за одну зиму. Коли вони поставили ці умови, він став просити у них дозволу взяти собі в допомогу коня Свадільфарі. І за порадою Локи йому дозволили це». Тобто радилися, говорили і погоджувалися всі. Але коли з'ясувалося, що рішення виявилось не цілком розумним, то в усьому звинуватили Локи й під страхом смерті змусили його терміново виправляти становище: «Сіли тоді боги на свої престולי і тримали раду, і питали один одного, хто порадив видати Фрейю заміж у країну велетнів і спотворити небо, знявши з нього сонце і зірки, віддавши їх велетням. І всі зійшлися на тому, що таку раду дав не хто інший, як Локи, син Лаувейї, винуватець усіляких бід. І сказали, що буде йому люта смерть, якщо він не знайде спосіб, як перешкодити майстру виконати умови угоди, і вони насіли на Локи».

Ось інший приклад несправедливого ставлення до Локи: після того як Локи відрізав волосся у Сів, але повернув їй золоте волосся від цвергів, Тор його все одно ловить і хоче відрізати голову. Локи погоджується за умови, що при цьому не будуть торкатися щік. Тоді Тор відпускає Локи.

Навіть в історії зі смертю Бальдра майже ніде не натрапляємо на пряме ствердження, що саме Локи був тією жінкою, яка вивідала секрет смерті Бальдра у Фрігт, або що саме він подав пруттик омели сліпому Хьоду, або що саме він був велеткою Тьокк, яка відмовилася оплакувати Бальдра. Все це вже мається на увазі постфактум, коли Локи сам під час «Lokasenna» бере на себе провину за все.

Наступною за частотністю виступає семантична ознака «супутник Одіна і Тора» – 16,07% (див. табл. 1).

2) п. 20 "*Pá kvað Loki Laufeyjar sonr:m "Mun ek ok með þér ambótt vera, vit þá skulum aka tvær í Jötunheima*" (Elder Edda, Brymskviða)

"Then Loki spake, the son of Laufey: "As thy maid-servant thither I go with thee; we two shall haste to the giants' home" [7].

У ситуації 2 ключовими словами, які характеризують Локи як «супутника Тора», є лексеми *ambótt* – «служниця», *verr* – «чоловік», тобто помічник у мандрівках.

В Едді «Lokasenna» згадується про кровне побратимство Локи та Одіна.

3) п. 9. "*Mantu þat, Óðinn, er vit í árdaga blendum blóði saman? Ölvi bergja lézktu eigi mundu, nema okkr væri báðum borit*" (Elder Edda, Lokasenna).

"Remember, Othin, in olden days that we both our blood have mixed; Then didst thou promise no ale to pour, unless it were brought for us both" [7].

У наведеній ситуації вислів *er vit í árdaga blendum blóði saman* дає підтвердження того, що Локи має кровну спорідненість із Одіном, – недаремно їх вважали братами.

Наступною за частотою виступає семантична характеристика «руйнівник світу». Вона становить 12,5% випадків вербалізації цієї характеристики (див. табл. 1).

4) п. 14. "*Heim rið þú, Óðinn, ok ver hróðigr, svá komir manna meir aftr á vit, er lauss Loki líðr ór böndum ok ragna rök rjúfendr koma*" (Elder Edda, Vegtamskviða).

"Home ride, Othin, be ever proud; for no one of men shall seek me more till Loki wanders loose from his bonds, and to the last strife the destroyers come" [7].

У наведеній ситуації вислів *er lauss Loki líðr ór böndum ok ragna rök rjúfendr koma* ілюструє актуалізацію концепту «руйнівник світу».

Народжені богом Локи чудовиська мають безпосередній стосунок до Кінця Світу, вони вбивають найголовніших германських богів Одіна і Тора, після чого вмирають. До того ж військо мерців виходить із підземного царства його дочки Хель, яке повинно було битися з ейнхеріями з Вальгалли.

В Едді «Vegtamskviða» йдеться про те, що після поганих снів Бальдра верховний бог Один був дуже стурбований долею свого сина, а тому вирішив поїхати до могили Вольви і дізнатися, хто стане його вбивцею і хто відповідь за вбивство. Богиня йому передбачила, що сам Локи й стане його вбивцею.

5) "*Loki mátti eigi heyra þat, ok drap hann Fimafeng*" (Elder Edda, Lokasenna)

"Loki might not endure that, and he slew Fimafeng" [7].

У ситуації 5 вислів *Loki* виступає як «привідник чвар», тобто «вбивця», про що свідчить дієслово *drap* (*drepa*) – «вбивати».

Локи причетний до смерті бога Бальдра, за яким сумував увесь світ. Коли Бальдру розпочали снитися злі сни про власну смерть, тоді Фрігт узяла клятву від природних явищ (води, рослин, вогню), крім омели, що ніхто не завдасть йому шкоди. Локи про це дізнався і використав омелу для загибелі Бальдра.

В Едді «*Völuspá*» Локи є ватажком корабля мерців, вони йдуть на війну з асами та ейнхеріями:

6) п. 51. “*Kjöll ferr austan, koma munu Múspells um lög lýðir, en Loki stýrir. Fara fífmeðgir með freka allir, þeim er bróðir Byleists í för*” (Elder Edda, *Völuspá*)

“O'er the sea from the north there sails a ship with the people of Hel, at the helm stands Loki; after the wolf do wild men follow, and with them the brother of Byleist goes” [7].

У ситуації 6 вислів *en Loki stýrir* (*stýrir* – «шум, метушня, боротьба» [2, с. 509]) говорить про характеристику бога Локи як «руйнівника світу».

Після того як Бальдр помер, Локи з'явився на бенкет богів, розпочав сперечатися з ними, звинувачувати богів у всіх гріхах, образивши їх. Після цього намагався втекти від гніву богів, але йому не вдалося. Розлучені аси зловили Локи та його двох дітей. Нарі перетворили на вовка, який роздер свого брата. Його кишками прив'язали Локи до скелі і трьох камінів. Поведінка Локи не залишається безкарною. Зло повинно бути покараним. У цьому випадку наявний морально-етичний складник, хоча в теоретичній літературі часто підкреслюється відсутність у богів уявлення про мораль: «Він теж часто грає з людьми злі жарти, щоб потім, зі свого боку, стати жертвою тих, кому нашкодив» [5]. Зазвичай покарання Локи сприймається як закономірна відповідь асів на всі ті лиходійства, які вчинив Локи. Однак виявляється, що це – характерна особливість усіх істот-трикстерів у всьому світі. Як уже зазначалося раніше, незрозуміло, що стане з богами після ув'язнення Локи – хто буде їх виручати з різних критичних і сумнівних ситуацій? На кого вони будуть звалювати провину? Так, боги пішли на зміну свого світу, знаючи, що саме ця зміна послужить причиною Загибелі Світу. Є в цьому якийсь фатальний погляд скандинавів «століття саг»: незмінність трагічної долі й останнє геройство [6].

Цьому є підтвердження в таких рядках:

7) п. 49. “*Létt er þér, Loki; mun-at-tu lengi svá leika lausum hala, því at þik á hjörvi skulu ins hrímkalda margar görnum binda goð*” (Elder Edda, *Lokasenna*)

“Light art thou, Loki, but longer thou mayst notleika lausum hala; in freedom flourish thy tail; on the rocks the gods bind thee with bowels torn forth from thy frost-cold son” [7].

Скаді повісила над головою Локи отруйну змію, з якої постійно капала отрута на його обличчя. Зробила вона це через помсту, оскільки саме Локи винен у тому, що її батько постраждав. У Локи було дві дружини, але одна з них – Сігюн – була вірною, постійно була поруч і захищала його, а друга дружина – Ангрбода – «погана», яка народила йому чудовиськ. Сігюн тримала над ним чашу, в яку капала отрута, а коли вона вже була повна, виносила її виливати, тоді отрута капала на обличчя Локи, і він бився в муках, згідно з міфами це і було причиною землетрусів. Наявність двох різних дружин – хорошої та поганої – ще раз виділяє двоїсту натуру Локи.

Для Локи характерна оборотність метаморфози і травестування. Локи дуже часто подорожує між Асгардом і Утгардом, але при цьому змінює свою подобу. Він уміє як домовлятися з велетнями, асами, ванами, так і сіяти розбрат і конфлікти,

які сам і залагоджує. Від цього він і страждає. Щоб уникнути помсти і врятувати своє життя, йому доводиться змінювати свою стать і перетворюватися на лосося, кобилу, сокола. У шаманізмі це – найбільший успіх для чоловіка, а в скандинавському суспільстві це називали пасивним мужоложством.

Наступною за частотністю семантичною ознакою є «спокусник», що становить 7,2% (див. табл. 1).

Локи, судячи зі списку спокушених ним богинь, яких він по черзі називає в «*Lokasenna*», був найголовнішим із звабників серед богів чужих дружин.

Ситуація 8 наочно ілюструє це значення.

8) п. 40. “*Loki kvað: Þegi þú, Týr, þat varð þinni konu, at hon átti mög við mér; öln né penning hafðir þú þess aldregi vanréttis, vesall*” (Elder Edda, *Lokasenna*).

“Be silent, Tyr! For a son with thy wife once chanced to win not a penny, methinks, wast thou paid for the wrong, nor wast righted an inch, poor wretch” [7].

Локи звинувачує Тора в тому, що він простив зраду своєї дружині, й повідомляє про те, що син, якого вона народила, є його сином. Справою Локи є зваблення дружини Тора Сів.

Локи також виступає викрадачем цінностей. Зокрема, він відрізає волосся Сів, дружини Тора. Дізнавшись про це, Тор погрожує вбити Локи, якщо той не віддасть волосся Сів. Локи придумав звернутися до карликів, щоб вони викували золоте волосся. Після цього він закладається з карликами, що ті не зможуть зробити нічого кращого за золоте волосся. Карлики прийняли виклик і викували цілий скарб: молот Тора, спис Одіна, золотого кабана для Фрейра і корабель Скідбладнір. Потім Локи тікає від карликів із цими речами, використовуючи пир'я Фрейї. Саме ці предмети згодом стають скарбом асів.

Як викрадач, він бере участь у багатьох інших ситуаціях: у крадіжці молодильних яблук Ідунн, скарбів гномів. Деякі його викрадання мотивовані благою метою, коли викрадаються речі, які він повертає їх власнику. Це повернення молота Тора Мьйольніра, який викрали велетні, тощо.

Германський бог є посередником передачі цінностей між велетнями і богами. Але головними скарбами велетні користуються не довго, боги все одно їх забирають назад. Завдяки Локи боги виманюють вказані цінності у інших, більш мудрих істот.

Висновки. Беручи до уваги не розглянуті нині теорії та усвідомлюючи той факт, що вищевикладене не дає змоги охопити образу Локи у всій повноті, зазначимо, що найбільш імовірним нам здається погляд на Локи, відповідно до якого він є певною «скарбницею», яка зберігає таємні бажання і думки давніх скандинавів. Можливо, саме такими вони хотіли бути. І все ж первинна семантика вогню поєднує в собі як позитивні, так і негативні характеристики, а звідси, на нашу думку, і відбуваються інші суперечливі значення, що отримує згодом це божество. Наприклад, порівняно з іншими германськими богами Локи виступає в текстах як неоднозначний образ. Отримано такі семантичні характеристики бога *Loki*: «призвідник чвар» (44,6%), «викрадач» (19,6%), «спутник Одіна і Тора» (16,1%), «руйнівник світу» (12,5%), «спокусник» (7,2%). Найчастотнішою семантичною ознакою є «призвідник чвар».

У перспективі безперечний інтерес становлять семантика та функціональні особливості інших найменувань божеств, розглянутих на давніх текстах, включно зі «Старшою Еддою» та іншими германськими текстами.

Література:

1. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев / пер. с фр.; АН СССР, Ин-т востоковедения. Москва : Наука, 1986. 234 с.
2. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков : в 2-х т. Винница : Нова книга, 2010. Т. 1. 616 с.
3. Светочева С.М. Лексична репрезентація імені бога Локі в германському міфологічному дискурсі. *Сучасна германістика: теорія і практика* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ : Біла К.О., 2012. С. 43–44.
4. Стурлусон С. Младшая Эдда. Ленинград : Наука, 1970. 253 с.
5. Стеблин-Каменский М.И. Старшая Эдда. Древнеисландские песни о богах и героях. 1963. 255 с.
6. Таранець В.Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.
7. Edda. URL: <http://norse.ulver.com/src/edd>.
8. Vries J. de. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2. Aufl. Brill; Leiden; Boston; Köln, 2000. 689 s.

Чернега С. Н. Лексико-семантический анализ теонимов бога Loki ‘Локи’ в художественном дискурсе древнего периода

Аннотация. В статье рассматриваются лексико-семантические и функциональные особенности германских теонимов бога Loki ‘Локи’ на материале древнейших мифов, завершенных в письменных памятниках древнеисландского языка в XII–XIII вв. («Старшая Эдда»). В работе проведен

комплексный этимологический, структурный, семантический и функциональный анализ теонимов. В исследовании показано, что германские теонимы имеют достаточно широкое ассоциативное поле, что находит отражение в соответствующем наборе признаков, составляющих семантический портрет богов.

Ключевые слова: германский теоним, «Старшая Эдда», этимологический анализ, семантический портрет, функциональный аспект.

Chernega S. Lexico-semantic analyses of the theonyms of the god Loki in the artistic discourse of the ancient period

Summary. This article focuses on the lexico-semantic and functional peculiarities of the Germanic theonyms of the god Loki. The study was conducted on the material of ancient Edda. The comprehensive etymological, semantic and functional analysis of the Germanic and Scandinavian theonyms with the help of different methods and technologies was carried out, special attention being paid to the systematic approach to the investigation. The study shows that the ancient Germanic theonyms have a very broad associative-semantic field, which is reflected in the corresponding set of semantic features, which make up a specific semantic portrait of the gods, the indicators of social role predominating.

Key words: theonym, “Poetic Edda”, semantics, functional aspect, etymological analysis.